

Snimio Saša Korka, ožujak 2001.

ZASTAVA SLOB. I KR.

GRADA KOPRIVNICE¹ IZ 1718. GODINE

Zastave² su simboli koji se sastoje od izbora i rasporeda boja, likovnih prikaza, često i natpisa koji imaju značenje devize. Temeljna je zadaća zastava društvena komunikacija. One predstavljaju ili čine prepoznatljivim postojanje, prisutnost, podrijetlo, vlast i status jedne zajednice.

Pojavu zastave - simbola moći i vlasti feudalnog svijeta, bilježimo u Hrvatskoj u 11. stoljeću. Vešana je uz krunidbu kralja Dmitra Zvonimira za kralja Hrvatske i Dalmacije u listopadu 1074. ili 1075. g.³ Razvoj zastavnih oblika i simbola potiču križarski ratovi (1096. - 1291.) i u uskoj je vezi s razvojem grbova i lenskog sustava. O izgledu srednjovjekovnih hrvatskih zastava, njihovim oblicima i simbolima kojima su bile ukrašavane, svjedoče prikazi zastava na pečatima, pečatnjacima, novcima, u rukopisnim knjigama i drugim pisanim izvorima. Smatra se da je najstariji prikaz zastave s područja hrvatske srednjovjekovne države nastao u drugoj polovici 13. st. za dinastije Arpadovića, a nalazi se na pečatu mladog kralja Stjepana (sin Bele IV) iz 1275. g. Ovdje je kralj prikazan kao vitez koji u desnici drži zastavu s trakastim završecima (oblik gonfanona) i koja je ukrašena prikazom uspravljena grifona ili lava⁴. Prikazana zastava simbol je svjetovne vlasti i moći visoko rangiranog feudalca prema postojećoj hijerarhiji hrvatsko - ugarskog srednjovjekovnog društva. Tijekom 14. stoljeća, za dinastije Anžuvina, banderijalni sustav dobio je svoj konačni oblik i srednjovjekovna Hrvatska živi životom tipičnim za sve feudalne države. Tada osim feudalaca vitezova, svoje zastave imaju i gradovi. O postojanju i izgledu zastava hrvatskih primorskih gradova, primjerice Zadra i Dubrovnika, svjedoče nam njihovi prikazi na pomorskim kartama Mediterana⁵. Te su zastave bile ukrašavane likovima svetaca zaštitnika.

Prvi poznati podaci o gradskoj zastavi s područja Kraljevine Hrvatske potječu, međutim, iz nešto kasnijeg vremena, a vezani su uz opise zagrebačke gradske uprave iz 1422. godine. Prema pisanju I. K. Tkalčića, gradska zastava *veixillum communis* je zastava gradske općine pod kojom u svečanim zgodama nastupa gradsko poglavarstvo. Ona se, kao znak, isticala za vrijeme oružanih borbi, na zvoniku crkve sv. Marka. Bila je crvene boje, a o likovnim prikazima možemo samo nagađati.

Za razliku od do danas neotkrivenih originalnih zastava, odnosno povijesnih izvora koji bi svjedočili o postojanju gradskih zastava tijekom 15., 16. i 17. stoljeća, postojanje i izgled banderijskih zastava hrvatskih velikaša u povijesnoj literaturi i izvorima poznatih pod nazivom *banderij*⁶ moguće je rekonstruirati na temelju sačuvanih renesansnih nadgrobnih ploča hrvatskih velikaša⁷.

Ulazak Hrvatske u okvir zemalja habsburške dinastičke krune 1526. godine i stoljetna ratovanja s Turcima odrazili su se na simboliku zastava - i to prvenstveno vojnih zastava, onih zastava koje su se upotrebljavale na području hrvatskih zemalja, odnosno pod kojima su postrojbe "regutirane" iz hrvatskih zemalja vojevale po europskim ratištima. Od 16. stoljeća zastave se ukrašavaju habsburškim dinastičkim znamenjem, čiju osnovu predstavlja crni okrunjeni dvoglavi orao, a lik Majke Božje s Isusom počinje prevladavati kao ikonografski prikaz.⁸

Do promjena u pogledu izgleda i ukrašavanja zastava dolazi za Karla VI. u prvoj polovici 18. stoljeća⁹. Tada nakon završetka dugotrajnih ratova s Turcima koji okončavaju sklapanjem mira u Srijemskim Karlovcima (1699.) i Požarevcu (1718.) kada je turska vlast potisnuta preko Save, a položaj Habsburške Monarhije učvršćen u Podunavlju, i započinje širenje njezina utjecaja na Balkan.

Nadalje, za unutrašnje prilike u Austrijskom Carstvu značajan je Szatmárski mir sklopljen 1711 g¹⁰. Mir je, u stvari, bio nagodba između dinastije i ugarskog plemstva, čime se učvrstilo postojeće društveno uređenje i

započinje razdoblje reformi.

Etastičke reforme Karla VI. (1711. - 1740.) provodene pod snažnim utjecajem francuskog merkantilizma daju polet razvoju gradova. Te okolnosti pridonijele su gospodarskom razvitku kraljevskog grada Koprivnice koji započinje tijekom 17. stoljeća kada grad dobiva nekoliko privilegija za godišnje sajmove. U tom su stoljeću gradski godišnji sajmovi, prema pisanju Josipa Horvata, "gotovo jedini gospodarski razlog za opstanak grada"¹¹. Iako Koprivnica poslije Karlovačkog i Požarevačkog mira gubi karakter granične krajiške utvrde, grad ne izlazi u potpunosti iz okvira vojnokrajiške jurisdikcije sve do 1765. godine.¹² Stoga slijedom gore navedenih povijesnih činjenica, veksilološka analiza i povijesna kontekstualizacija zastave slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice iz Zbirke zastava Hrvatskog povijesnog muzeja (inv. br. 34670) predstavlja vrijedan prinos u proučavanju povijesnog razvoja slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice u prvoj polovici 18. stoljeća. Od zastave se sačuvao svileni dio tamnocrvene boje s oslikanim heraldičkim prikazima (veličine 98 x 105 cm) i vunanim ovitkom pomoću kojeg se zastava naticala na zastavno koplje. Iz tih razloga nije moguće ustanoviti njezin originalan oblik (da li je bila dvokraka - konjanička ili pak pačetvorinasta). Do sada sam u literaturi i izvorima pronašla jedini spomen te zastave u Brozovičevim zabilježkama o obilježjima stare koprivničke varoši¹³.

Zastava kraljevskog grada Koprivnice sašivena je od dva dijela tamnocrvenog svilenog damasta, s obje strane ukrašena heraldičkim i likovnim prikazima i natpisima slikanim okomito na zastavno koplje. Natpisi i godina slikani su zlatnom bojom. Na jednoj strani se u sredini zastavnog lista nalazi slikani prikaz austrijskog dvoglavog orla s vladarskim insignijama (kruna nad orlovim glavama, u desnoj pandži mač, u lijevoj pandži žezlo). Na orlovim prsima u jednostavnom medaljonu naslikan je ikonografski prikaz Majke Božje s djetetom. Iznad tog heraldičkog prikaza polukružno je ispisana deviza na latinskom jeziku: AVXILIVM CHRISTIANORUM (? vojska kršćana). S lijeve i desne strane uz pandže nalaze se brojke 17 - 18. (godina nastanka zastave)¹⁴.

Na drugoj se strani zastave u jednostavnom crnom vijencu s četiri simetrično raspoređene rozete nalazi slikani okrunjeni grb grada Koprivnice. U gornjem dijelu vijenca polukružno je oslikan natpis: CIVIT(atis): CAPRON(cza): (grad Koprivnica) i godina 17. - 18. ispisana zlatnom bojom uz donji dio vijenca. Grb grada predstavlja crnom bojom slikana niska kula građena od kamena tesanca, nadvišena krunom s kamenim stupićima s lijeve i desne strane iznad kojih su "anžuvinski" ljljani¹⁵.

Simbolika predstavljene zastave je višeznačna. S jedne strane zastava je ukrašena habsburškim dinastičkim simbolom - okrunjenim crnim dvoglavim orlom koji na prsima ima medaljon s ikonografskim prikazom Majke Božje s malim Isusom. Majka Božja - Bogorodica smatrala se u vjerničkoj pobožnosti zaštitnicom i zagovornicom, a njezin se lik, kako smo ranije spomenuli, javlja kao glavni ikonografski simbol na vojnim zastavama od početka 16. stoljeća¹⁶. Ovaj heraldičko - ikonografski prikaz, zajedno s latinskom devizom koja u slobodnom prijevodu glasi "vojska kršćana", predstavlja elemente tipične za vojne zastave s područja Habsburške Monarhije. Budući da su gradovi u vrijeme ratova bili dužni opremiti banderije, ova zastava je ujedno zastava banderija grada Koprivnice pod kojom su njegovi predstavnici nastupali u obrani Kraljevstva. Na drugoj strani (sačuvanog dijela zastavnog lista), u vijencu okrunjeni grb grada i natpis svjedoče o društveno - političkom statusu grada Koprivnice početkom 18. stoljeća.

Ovu zastavu grada Koprivnice iz vremena Karla VI. (1711.-1740) s obzirom na boju i vrstu svile i heraldička obilježja, možemo usporediti s najstarijom sačuvanom zastavom grada Zagreba, preciznije, zastavom zagrebačkog Gradeca koja je izložena u stalnom postavu Muzeja grada Zagreba. I zagrebačka je zastava načinjena od crvenog svilenog damasta u obliku lastavičjeg repa, ukrašena slikanjem, s jedne strane habsburškim dinastičkim znamenjem - crnim okrunjenim dvoglavim orlom koji na prsima ima plavi štit s inicijalom vladara C (Carlo), a s druge grbom Gradeca.

Koprivničku zastavu možemo usporediti s nekim banderijskim, odnosno vojnim zastavama iz 18. stoljeća iz zbirke zastava Hrvatskog povijesnog muzeja. Po svojim tipološkim i heraldičkim obilježjima svakako joj je najbliža banderijska zastava iz Legrada, nastala na kraju 18. stoljeća¹⁷. Osim te banderijske zastave izvorne vojničke namjene, u zbirci se nalazi i nekoliko primjeraka vojničkih konjaničkih zastava iz vremena Karla VI. koje su ukrašene samo grbom izvedenim vezenjem ili slikanjem¹⁸.

Na kraju ove kulturnopovijesne obrade (djelomično sačuvane i oštećene) zastave slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice iz 1718. godine, provedene samo uz pomoć literature (ne i arhivskih izvora), možemo

zaključiti da ona na simboličan predstavlja državopravni status grada Koprivnice u okviru zemalja habsburške dinastičke krune.

Bilješke:

1. Gradsko naselje u Koprivnici nastalo je na kraljevskom posjedu vjerojatno početkom 14. stoljeća. Stanovnici tog naselja dobili su 1338. pravo izbora suca, a 1356. slobodštine kraljevskog grada potvrdio je kralj Ludovik I. O izgledu grba kraljevskog grada Koprivnice (civitas regia Kopronczia) na pečatima i pečatnjacima iz 16., 17., 18. stoljeća, pisali su u svojim radovima dr. Leander Brozović i dr. Rudolf Horvat, a u novije vrijeme Franjo Horvatić i Ljerk Perčić. Samo dr. L. Brozović na jednom mjestu spominje da je postojala gradska zastava s godinom 1778. (!). (S tim u vezi vidi bilješku br 12.). Ovaj članak bavi se problematikom najstarije do danas poznate zastave grada Koprivnice koja se čuva u fondusu Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu.
2. Postanak i razvoj zastava, posebice povijesni razvoj hrvatske državne zastave te primjerci zastava i zastavnih vrpca koje se nalaze u fondusu Hrvatskog povijesnog muzeja obrađeni su u katalogu Hrvatskog povijesnog muzeja, pod naslovom: Jelena Borošak-Marijanović, *Zastave kroz stoljeća*, Zagreb 1996.
3. Jelena Borošak-Marijanović, *Zastave kroz stoljeća*, Zagreb 1996, str. 21
4. n. dj. str. 25
5. n. dj. str. 25 - 26
6. Banderij je naziv za feudalni konjanički odred; prvotno je označavao vojničku zastavu odakle se značenje prenijelo na skupinu (momčad) pod jednom zastavom. U hrvatsko - ugarskoj državnoj zajednici banderium je bio odred od 400 vojnika, a njegovi pripadnici zvali su se banderijalci.
7. n. dj. 30 - 31
8. Najstarija takva zastava u našoj muzejskoj zbirci potječe iz 17. st. N. dj. str. 117
9. U tom su kontekstu značajne reforme koje u vojsci (sistem stajaće vojske i novi sistem novačenja) provodi Eugen Savojski i koje završavaju 1705. godine.
10. Szatmarskim mirom proglašena je opća amnestija i protestantima u Ugarskoj zajamčena je sloboda vjeroispovijedanja. U mirovnim pregovorima značajnu ulogu je odigrao hrvatski ban Ivan Palfy (1704.- 1732.).
11. Josip Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, prvi svezak, reprint izdanje Globus, Zagreb, str. 357
12. O problematici "dvojne" uprave civilnih i vojnih vlasti, nasrtajima krajiških kapetana na povlastice koje je Koprivnica dobila kraljevskim privilegijima, vidi: Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb, 1980., Dr. Igor Karaman, *Osnovne socijalno - ekonomske determinante povijesnog razvoja grada Koprivnice i njegove regije*, Koprivnica grad i spomenici, Zagreb, 1986, str.18 - 23; Hrvoje Petrić, *Prilog poznavanju Koprivnice u XVI. i XVII. stoljeću*, KAJ, časopis za književnost, umjetnost i kulturu, Zagreb 2000, br 6, str.85 - 97
13. Zastavu je slobodna i kraljevska varoš Koprivnica također imala. Jedna se je varoška zastava sačuvala do danas, a pohranjena je u Zagrebu. Ona je iz tamnocrvene svile (oštećene). Na njoj je varoški grb i natpis: Civ(atis) Capro(nczensis) 1778. Dr. Leander Brozović, *Grada za povijest Koprivnice*, Koprivnica 1978., str. 36
14. U lipnju 1716. izbija austro - turski rat. Austrijska vojska pod zapovjedništvom Eugena Savojskog ratuje u Podunavlju i uspijeva osvojiti posljednju veliku utvrdu na području Ugarske - Temišvar. Istovremeno druga austrijska vojska ratuje pod zapovjedništvom banskog namjesnika Ivana Draškovića u Pounju i Posavini. Rat je završio potpisivanjem mira u Požarevcu 21. lipnja 1718. g.
15. Ovaj je grb gotovo identičan s grbom grada Koprivnice s isprave gradskog suca Čmahora iz 1545. godine, vidi crtež u: Franjo Horvatić, *Grbovi i zastave grada Koprivnice*, Podravski zbornik godište 18, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica 1992, str. 66
16. Osim toga Hrvatski sabor je u 17. stoljeću Gospu Remetsku prolasioodvjetnicom i zaštitnicom Hrvatske.
17. n. dj. str. 96
18. n. dj. str.118-119

Literatura:

1. Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb, 1980.
2. Jelena Borošak - Marijanović, *Zastave kroz stoljeća, katalog muzejskih zbirki XXVII "Zbirka zastava i zastavnih vrpca"*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 1996.
3. Dr. Leander Brozović, *Grada za povijest Koprivnice*, Koprivnica, 1978.
4. *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb, MCMLIX.
5. Josip Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina, drugi svezak*, Ljubljana 1980.
6. *Hrvatska prošlost*, četvrta knjiga, ur. prof. dr. Rudolf Horvat, izdalo kulturno -historijsko društvo "Hrvatski rodoljub", Zagreb 1943.
7. KAJ, časopis za književnost, umjetnost i kulturu, br. 6, Zagreb 2000.
8. Koprivnica - grad i spomenici, Zagreb, 1986.
9. Podravski zbornik 1992, br. 18, Koprivnica, 1992.
10. Podravski zbornik 1995, br. 21, Koprivnica, 1996.
11. Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1962.

SUMMARY

Jelena BOROŠAK MARIJANOVIĆ

THE FLAG OF THE ROYAL BOROUGH OF KOPRIVNICA FROM 1718

The article brings a vexillological analysis and historic contextualization of the partly preserved flag of the town of Koprivnica, made in the time of Charles VI (1711-1740). The text is the result of museological, cultural and historic interpretation of the item itself, by means of literature (excluding archive sources) covering topics from Croatian and Koprivnica history at the turn of 18th century. The introduction deals with the kinds of flags originating from the Croatian medieval state, with the focus on the military flags with Hapsburg dynastic bearings.

The flag is sewn from two pieces of crimson silk damast, decorated on both sides with heraldic and artistic imagery and inscriptions painted vertically towards the flag mast. The inscriptions and the year are painted in gold colour. There is a representation of the Austrian two-headed eagle on one side of the flag, with royal insignia and an iconographic representation of Madonna with the Child in a simple medallion on the eagle's breast. Above the representation, written in a semi-circle, there is a Latin saying: AVXILIVM CHRISTIANORUM (Advocate of Christians). The claws are on the left and right, next to numbers 17 - 18 (year of flag creation). On the other side, in a simple black coronet with four symmetricly arranged rosettes, a crowned coat of arms of Koprivnica can be found with a semi-circular inscription: CIVIT (atis) CAPRON (ncza) - the town of Koprivnica. This flag symbolizes the civil and legal status of the town of Koprivnica among the states of the Hapsburg dynastic crown.